

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ทั่วไปเพื่อศึกษาภาพรวมของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบ้านโคกอิฐ-โคกใน เพื่อศึกษาสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโคกอิฐ-โคกใน หมู่ 2 ตำบลพร่อน อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดนครราชสีมา เพื่อศึกษาความคิดของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโคกอิฐ-โคกใน หมู่ 2 ตำบลพร่อน อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดนครราชสีมา เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อศึกษากิจกรรมการรวมกลุ่มของกลุ่มแม่บ้านข้าวหอมมะลิ และเพื่อศึกษาแนวคิดของบุคคลสำคัญในท้องถิ่นระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด อันที่จะแสวงหาแนวทางสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรผลิตข้าวหอมมะลิ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยประสานกับทางนายกองค์การบริหารส่วนตำบลพร่อน และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโคกอิฐ-โคกใน หมู่ที่ 2 ตำบลพร่อน อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดนครราชสีมา เพื่อสะดวกในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้การเก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถามจำนวน 4 ฉบับ คือ แบบสอบถามสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกี่ยวกับสถานภาพ แบบสอบถามสมาชิกกลุ่มแม่บ้านบุคคลสำคัญในท้องถิ่น แบบบันทึกการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับการผลิตข้าวหอมมะลิของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โคกอิฐ-โคกใน และแบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โคกอิฐ-โคกใน เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งผู้วิจัย และผู้ช่วยนักวิจัยเข้าไปสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มกับกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และกลุ่มบุคคลสำคัญในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง และการวิเคราะห์จะใช้สถิติร้อยละ และการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ การศึกษาค้นคว้านี้เป็นประโยชน์ต่อความเข้าใจกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

5.1 สรุปผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโคกอิฐ-โคกใน หมู่ 2 ตำบลพร่อน อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดนครราชสีมา

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โคกอิฐ-โคกใน เป็นเพศหญิงทั้งหมดส่วนใหญ่ มีอายุอยู่ในช่วง 39-48 ปี ถ้าอายุมากกว่านี้ก็จะทำงานได้เพียงบางหน้าที่ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โคกอิฐ-โคกใน ส่วนใหญ่จะจบการศึกษาระดับประถมศึกษา จะประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก มีที่ดินของตนเอง 1-5 ไร่ และใช้ที่ดินของในการทำนา ปลูกผัก และเลี้ยงสัตว์ สภาพการทำงานในกลุ่มแม่บ้านข้าวซ้อมมือสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โคกอิฐ-โคกใน ส่วนใหญ่จะมีหน้าที่ ที่ทำเป็นประจำเพียงบางหน้าที่ เช่น สมาชิกบางคนทำหน้าที่ร่อนข้าวซ้อมมือ บางคนทำหน้าที่ตำ เป็นต้น มีสมาชิกเพียง 2-5 คน ที่ทำได้ทุกหน้าที่ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโคกอิฐ-โคกใน สามารถผลิตข้าวซ้อมมือได้เฉลี่ยวันละ 80 ถุง ขายได้เฉลี่ย วันละ 40-50 ถุง หรือตามปริมาณการสั่งซื้อของลูกค้า ทำให้มีรายได้จากการจำหน่ายข้าวซ้อมมือเฉลี่ย วันละ 120 บาทต่อคน ใช้เวลาทำงานวันละ 4 ชั่วโมง สัปดาห์ละ 3-4 วัน

ส่วนที่ 2 ความคิดของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโคกอิฐ-โคกใน หมู่ 2 ตำบลพร่อน อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดนครราชสีมา เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โคกอิฐ-โคกใน มีแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานของความประหยัด ความเป็นอยู่ที่ดีงามไม่ฟุ้งเฟ้อ มีการส่งเสริมให้ในชุมชนมีอาชีพเสริม นอกจากการทำนา เช่น ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ทำสวน โดยใช้ที่ดินตนเองให้เกิดประโยชน์สูงสุด พึ่งพาตนเองโดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน มีการจัดกิจกรรมการร่วมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพ สร้างความสามัคคีในชุมชน ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ ดำเนินชีวิตแบบพออยู่พอกิน ประหยัด พึ่งพาตนเอง รู้จักทำงาน ซื่อสัตย์ ไม่เบียดเบียนใคร ไม่เห็นแก่ตัว

การพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการพัฒนาให้คนในชุมชนดำรงชีวิตแบบมีความสุขตามฐานะ ใช้ชีวิตในสังคมให้อยู่อย่างมีความสุข โดยมีการส่งเสริมให้ทุกคนในครอบครัวใช้ชีวิตบนพื้นฐานของความพอเพียงเช่นเดียวกัน

จากการรวมกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรผลิตข้าวซ้อมมือ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น สมาชิกต้องมีความสามัคคี ช่วยเหลือกัน มีความเข้าใจ กรรมวิธีในการผลิตข้าวซ้อมมือ ได้ความรู้เรื่องประโยชน์จากการบริโภคข้าวซ้อมมือ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรผลิตข้าวซ้อมมือมีความเข้มแข็ง สร้างความมั่นคงในอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจของชุมชนให้เข้มแข็ง และทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขอีกด้วย

ส่วนที่ 3 กิจกรรมการรวมกลุ่มของแม่บ้านเกษตรกรผลิตข้าวซ้อมมือ

จากกิจกรรมการรวมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในการผลิตข้าวซ้อมมือ พบว่า กรรมวิธีในการผลิตข้าวซ้อมมือของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจะรับซื้อข้าวเปลือกพันธุ์หอมกระดังงา จากสมาชิกในกลุ่ม หรือชาวบ้านในหมู่บ้าน ในราคากิโลกรัมละ 19 บาท หลังจากรับซื้อข้าวเปลือกมาแล้ว จะนำข้าวเปลือกที่ผ่านการทำความสะอาด โดยการร่อนเอาเมล็ดข้าวลีบ และสิ่งเจือปนออก นำมาตากแดด 1 แดด เพื่อลดความชื้น และป้องกันการเกิดเชื้อรา จนเมล็ดข้าวเปลือกแห้งเหมาะในการนำไปสี จึงนำข้าวเปลือกไปสีด้วยเครื่องสีข้าว จะได้ข้าวสารที่ปนด้วยแกลบและกาบข้าว นำข้าวสารใส่กระด้งคัด หรือใช้วิธีการโรยแล้วใช้ลมเป่าเพื่อเอาแกลบออก และนำข้าวสารไปร่อนในกระด้งอีกครั้ง เพื่อให้กากข้าวออก หลังจากนั้นจึงนำข้าวสารไปตำด้วยครกกระเดื่อง โดยการเหยียบครกกระเดื่อง จำนวน 350 ครั้ง ต่อการตำ 1 ครก แล้วนำข้าวสารที่ได้ไปร่อนด้วยมุ้งตาข่ายพลาสติก เพื่อแยกส่วนที่เป็นรำข้าวออก ขั้นตอนนี้ต้องใช้คนร่อน จำนวน 2 คน ในการจับมุ้งตาข่าย ก่อนจะนำไปบรรจุถุงพลาสติก ข้าวสารที่ร่อนแล้วนำมาเลือกกากอีกครั้งหนึ่งจนได้ข้าวซ้อมมือบริสุทธิ์ สะอาด ปราศจากสิ่งเจือปน จึงนำมาบรรจุถุงพลาสติก ถุงละ 1 กิโลกรัม แล้วจึงปิดปากถุงด้วยเครื่องซีลไฟฟ้า หรือปิดปากถุงด้วยเครื่องซีลสูญญากาศ

สภาพการทำงานในกลุ่มแม่บ้านข้าวซ้อมมือสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โคนอิฐ-โคนิน ส่วนใหญ่จะมีหน้าที่ ที่ทำเป็นประจำเพียงบางหน้าที่ เช่น สมาชิกบางคนทำหน้าที่ ร่อนข้าวซ้อมมือ บางคนทำหน้าที่ตำ เป็นต้น มีสมาชิกเพียง 2-5 คน ที่ทำได้ทุกหน้าที่ การมีส่วนร่วมของสมาชิก การประสานงานภายในกลุ่มสมาชิกกลุ่ม เมื่อมีข้าวเปลือกที่ได้จากการส่งซื้อมาจากสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน หรือชาวบ้านสำหรับเตรียมจะผลิตข้าวซ้อมมือ จะมีการนัดสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน ในการผลิตข้าวซ้อมมือ การนัดหมายเป็นการนัดแบบปากต่อปาก เพราะบ้านที่อยู่อาศัยอยู่ในละแวกเดียวกัน บางครั้งก็มีสมาชิกขับรถมอเตอร์ไซด์ไปบอก ถ้าใครว่างก็มาช่วยกันทำ ไม่ได้มีวิธีการสั่ง หรือการบังคับให้มาทำงานแต่อย่างใด

การแบ่งปันผลประโยชน์แก่สมาชิกในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรผลิตข้าวซ้อมมือ เป็นไปอย่างถูกต้อง และ ยุติธรรม การจัดสรรรายได้ให้กับสมาชิก 80% เข้ากลุ่ม 20% ของกำไรทั้งหมดทุกคนจะได้เท่ากัน ระบบการทำบัญชีรับ-จ่ายเงิน ของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรผลิตข้าวซ้อมมือ เป็นปัจจุบัน จะมีการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ประธานกลุ่มจะเป็นผู้เก็บบัญชีไว้ แต่สมาชิกทุกคนสามารถขอคู่มือรายรับ-รายจ่ายได้ สำหรับเงินที่ได้จากการจำหน่ายข้าวซ้อมมือไม่ได้นำไปฝากบัญชีธนาคารแต่อย่างใด เพราะยุ่งยากในการไปที่จะเบิกใช้ เพราะบางครั้งทางกลุ่มต้องมีการหมุนเวียนเงินสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน

สถานที่ผลิตข้าวซ้อมมือ คือ โรงเรือน ตั้งอยู่เลขที่ 62 หมู่ 2 ตำบลพร่อน อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดนครราชสีมา ได้ดำเนินการตกทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เริ่มแรกมีสมาชิกเพียงไม่กี่คน ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 20 คน ได้มีการปรับปรุงโดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา สนับสนุนงบประมาณก่อสร้างโรงเรือน องค์การบริหารส่วนตำบลพร่อน อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดนครราชสีมา สนับสนุนงบประมาณต่อเติมอาคาร โรงเรือน สำนักงานเกษตรอำเภอดงขี้เหล็ก ร่วมกับสำนักงานสาธารณสุขอำเภอดงขี้เหล็ก สนับสนุนงบประมาณจัดทำมาตรฐานสถานที่ผลิตอาหาร Good Manufacturing Practice (GMP) การทำงานของสมาชิก สัปดาห์ละ 3-4 วัน วันละประมาณ 4 ชั่วโมง ในช่วงเช้า นอกจากนี้จะมีลูกค้าสั่งซื้อในปริมาณมาก อาจจะต้องมาทำงานทุกวัน

การหาตลาดเพื่อจำหน่ายข้าวซ้อมมือ นำไปจำหน่ายในงานแสดงสินค้าตาม ที่ต่าง ๆ ซึ่งทางจังหวัดนครราชสีมา เป็นผู้จัดขึ้น ทำให้มีลูกค้ารู้จักเพิ่มขึ้น หลังจากลูกค้ารู้จักก็จะสั่งสินค้าโดยการติดต่อทางโทรศัพท์ กลุ่มแม่บ้านจะผลิตข้าวซ้อมมือตามที่ลูกค้าสั่งซื้อ และการจัดส่ง ถ้าสั่งสินค้าปริมาณมากก็ใช้การส่งสินค้าทางรถโดยสารปรับอากาศ ถ้าสั่งซื้อปริมาณน้อยก็ใช้การจัดส่งทางไปรษณีย์ แต่วิธีนี้มีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงจึงไม่ค่อยนิยม ยังมีลูกค้าแวะเวียนมาซื้อที่ทำการ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โดยตรง

การประชาสัมพันธ์งานของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรผลิตข้าวซ้อมมือ ในหลายช่องทาง จะเป็นการบอกกันแบบปากต่อปากทำให้รู้จัก แต่ตลาดยังไม่กว้างมาก จะนำไปจำหน่ายในงานแสดงสินค้าตาม ที่ต่าง ๆ ซึ่งทางจังหวัดนครราชสีมา เป็นผู้จัดขึ้น ทำให้มีลูกค้ารู้จักเพิ่มขึ้น หลังจากลูกค้ารู้จักก็จะสั่งสินค้าโดยการติดต่อทางโทรศัพท์ กลุ่มแม่บ้านจะผลิตข้าวซ้อมมือตามที่ลูกค้าสั่งซื้อ และการจัดส่งถ้าสั่งสินค้าปริมาณมากก็ใช้การส่งสินค้าทางรถโดยสารปรับอากาศ ถ้าสั่งซื้อปริมาณน้อยก็ใช้การจัดส่งทางไปรษณีย์ แต่วิธีนี้มีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงจึงไม่ค่อยใช้วิธีนี้

การปรับปรุงการทำงานภายในกลุ่มสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรผลิตข้าวซ้อมมือเป็นประจำ เช่น การประชุมเพื่อแก้ปัญหา การประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็น เป็นต้น เพราะจะใช้การพูดคุยในระหว่างที่ทำงาน แต่ไม่ได้มีการจัดประชุมแบบเป็นทางการ กลุ่มแม่บ้านผลิตข้าวซ้อมมือ มีความพร้อมที่จะให้การแนะนำแก่หน่วยงาน หรือองค์กรในการแนะนำ คำปรึกษา สอนกรรมวิธีในการผลิตข้าวซ้อมมือ เพื่อเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาให้คงอยู่ต่อไป นอกจากนี้เป็นการสร้างรายได้แล้ว อีกส่วนหนึ่งยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน มีการร่วมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน พบปะพูดคุย สร้างความสามัคคี ช่วยเหลือกัน ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งต่อไป

ส่วนที่ 4 แนวคิดของบุคคลสำคัญในท้องถิ่นระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัดอันที่จะแสวงหาแนวทางสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ปรากฏผลดังนี้

แนวคิดของบุคคลสำคัญในท้องถิ่นความคิดเห็นเกี่ยวกับการสนับสนุนเรื่องตลาดหรือการจัดจำหน่ายข้าวซ้อมมือ ปรากฏผล ดังนี้

1. ด้านการตลาดต้องมีการจัดการอย่างเป็นระบบ
2. ด้านผลิตภัณฑ์สร้างความแตกต่างจากการข้าวขาวขั้วดี
3. สร้างจุดเด่นของบรรจุภัณฑ์ ตราที่ติดผลิตภัณฑ์
4. ให้รู้ถึงคุณค่าของสารอาหาร ว่ามีประโยชน์ต่อร่างกายอย่างไร
5. ด้านสถานที่จัดจำหน่าย ร้านขายของใกล้ๆ
6. นำไปฝากขายกับร้านขายสินค้าในตัวเมือง
7. ควรมีการนำไปวางขาย ในงานประเพณีต่าง ๆ
8. การจัดแสดงสินค้าในจังหวัด เช่น งานของดีเมืองนราธิวาส หรือการจัดแสดงสินค้าตามต่างจังหวัด
9. สถานที่จำหน่ายของฝาก ของที่ระลึก
10. การจัดศูนย์แสดงสินค้าเศรษฐกิจชุมชน
11. ในห้างสรรพสินค้า
12. สร้างเครือข่ายไปยังต่างประเทศ เพราะพื้นที่อำเภอตากใบเป็นพื้นที่ได้สุดติดกับประเทศมาเลเซีย
13. ด้านการตั้งราคา เริ่มแรกควรตั้งราคาที่ไม่แพงจนเกินไป

14. ด้านการโฆษณา หรือประชาสัมพันธ์ ควรได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

15. สื่อออนไลน์ต่าง ๆ ก็เป็นช่องทางเพื่อประชาสัมพันธ์สินค้าได้ เช่น เว็บไซต์ เป็นต้น

16. เชิญชวนหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงหรือต่างจังหวัด เข้ามาศึกษาดูงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

17. จัดให้มีตลาดนัดประจำหมู่บ้าน

และบุคคลสำคัญในท้องถิ่น ยังให้แนวคิดด้านอื่น ๆ ปรากฏผล ดังนี้

1. การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวซ้อมมือ ข้าวหอมกระดังงา การบริหารจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด

2. เกิดการบูรณาการกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะสนับสนุนเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน

3. เกิดความสามัคคีของคนในชุมชน

4. เกษตรกรสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้หลังจากเสร็จสิ้น

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

1. จากการศึกษา พบว่า กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โคออิฐ-โคกโนเป็นผู้หญิงทั้งหมด ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 39-48 ปี ถ้าอายุมากกว่านี้ก็จะทำงานได้เพียงบางส่วน ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ต่อไปด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น รับสมัครใหม่ที่มีอายุน้อยเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้กลุ่มคงอยู่ต่อไป

2. จากการศึกษา พบว่า กรรมวิธีในการผลิตข้าวซ้อมมือ ยังใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ไม่ทันสมัย ผู้วิจัยเห็นว่าควรใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาช่วย

3. จากการศึกษา พบว่า วิธีการซีลปิดปากถุงข้าวซ้อมมือ ยังใช้การซีลปิดปากถุงด้วยเครื่องซีล ไฟฟ้า ผู้วิจัยเห็นว่าควรเป็นการซีลปิดปากถุงโดยใช้เครื่องซีลสูญญากาศเพียงอย่างเดียว เพื่อเป็นการเก็บรักษาข้าวซ้อมมือให้อยู่ได้นานกว่าเดิม

4. จากการศึกษา พบว่า การบรรจุถุงพลาสติก จะมีเพียงขนาดเดียว คือ 1 กิโลกรัม ผู้วิจัยเห็นว่า ควรจะทางเลือกให้กับลูกค้าเพิ่มขึ้นเช่น การบรรจุถุง 5 กิโลกรัม

5. จากการศึกษาพบว่าสมาชิกส่วนใหญ่มีที่ดิน 1-5 ไร่ ซึ่งถือว่าน้อยสำหรับพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักทฤษฎีใหม่ได้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรที่จะรวมกลุ่มกันหลาย ๆ คน เพื่อให้มีอาชีพเสริมมากขึ้น

6. จากการศึกษา พบว่าแนวความคิดจากบุคคลสำคัญในท้องถิ่น สร้างเครือข่ายไปยังต่างประเทศ เพราะพื้นที่อำเภอตากใบเป็นพื้นที่ได้สุดติดกับประเทศมาเลเซีย ผู้วิจัยเห็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการเพื่อสนับสนุน เพื่อเป็นการเปิดตลาดใหม่กับชุมชน และพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่ากลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โคกอิฐ-โคกในบางครั้งยังใช้เครื่องมือที่ไม่ทันสมัย ซึ่งอาจทำให้เกิดการเสียเวลาในการผลิต

2. จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่ากลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โคกอิฐ-โคกใน มีอายุอยู่ในช่วง 60-80 ปี ควรมีการสืบทอดให้กับรุ่นหลังเพื่อให้การผลิตข้าวซ้อมมือยังคงอยู่

3. จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่ากลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โคกอิฐ-โคกใน พบว่ากลุ่มแม่บ้านใช้ถุงพลาสติกซึ่งมีขนาดเดียว คือ 1 กิโลกรัม ควรจะมีทางเลือกให้กับลูกค้าเพิ่มขึ้น

4. จากการศึกษาผู้วิจัย พบว่าแนวความคิดจากบุคคลสำคัญในท้องถิ่น ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการเพื่อสนับสนุนกลุ่มแม่บ้าน

5.4 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ข้อเสนอแนะเรื่องการนำผลงานวิจัยไปใช้ เมื่อชาวบ้านเห็นด้วยกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ก็ควรมีการจัดกิจกรรมการรวมกลุ่ม ให้ความรู้ ในเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ระบบการทำบัญชี การตลาด หรือการส่งเสริมการขาย เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะผลการวิจัย ควรมีการประชาสัมพันธ์ผลการวิจัยให้กลุ่มชุมชนอื่น ๆ ได้นำไปพัฒนา ปรับใช้กับกลุ่มของตน